

noscere animus est videant Mabillonium in Annali-
bus pag. 288, num. 15, et Acta Sanctorum Ordinis
tomo VI, parte 1 a pag. 452; mihi satis est hæc vero-
simillime contigisse anno jam dicto 1022. De donis
pretiosissimis aliisque insignibus beneficiis a sancto
Imperatore cœnobio Casinensi ea occasione larga
manus collatis, vide laudatum Leonem Marsicanum
locis proxime citatis: quo etiam spectat cœnobium
Beneventanum, unquam a S. Henrico fundatum
aut dotatum fuit, ut aliqui volunt, nam ex diplomate
apud Ughellum, tom. VIII, col. 115, solum constat con-
firmasse Sanctum fundos et bona omnia S. Sophiæ
monasterio antea concessa: atque hoc est, quod da-
tum diximus vi Idus Martii MXXII. Quid initu vel red-
itu cum S. Romualdo transegerit S. Henricus, tra-
dunt Joannes Damianus et Hieronymus Pragensis
relati ad vii Februarii.

153. Hinc ad Chronographum revertimur, cum
quo incipimus annum 1023: « Henricus Imperator
Albas festaque Paschalia, principibus turmatim un-
dique concurrentibus, Merseburg rite peragens, quod
rarum, vel penitus inauditum videtur, terna unius
ejusdemque templi dedicatione gratificatur. » Id qua
ratione accipiendum sit, neque explicat scriptor,
neque ego pluribus quærendum censeo. Memorabi-
lem anni istius occursum suggerit Chronicon Sige-
berti: « Henricus Imperator et Rotbertus rex Fran-
corum super Charum fluvium apud Evosium conve-
niunt, de statu Ecclesiæ, regni et imperii tractaturi:
et condito ut super his confirmandis etiam Papam C
Romanum simul ambo Papiæ opportune convenirent.
Imperator Regem et suos, multos etiam qui tantum
ad demirandam imperatoriam majestatem conven-
erant, tanta liberalitate donavit, ut opibus regum
Persarum et Arabum posset comparari Imperatoris
munificentia. » Quæ omnia paulo fusius describit
Glaber Rudolphus lib. III, cap. 2, ex quibus sua de-
sumpsit Baronius, quem etiam vide quæ in con-
cilio (tomo IX, collect. Labb., col. 854) acta me-

morantur. De constanti et perpetua sancti Im-
peratoris in Christi famulos beneficentia, ex qua-
ternis hoc anno expeditis donationum tabulis, quas
refert Schatenus, jam supra meminimus: præter
quas aliam mihi suggestit laudatus supra Schanna-
tus, diplomate dato Babenbergæ Kal. Aug. an. 1023,
quo in gratiam « confessoris » sui « Theobaldi ab-
batis SS. Udalrici et Afræ, » ei cœnobio favit, quam
mirificentissime. Ad postrenum Vitæ Sancti annum
chronotaxis nostra perducitur.

154. Quæ anno 1024 gesta sunt sic paucis com-
plexus est Chronographus: « Imperator natalem
Domini Bavenberg peregit. Ibi turba convenerat pa-
storibus destituta, quia omnes suspensi manebant,
cujus providentiæ cura imperiali potestate commi-
terentur.... Cæsar diversis doloribus vexatus eodem
loco crebra infirmitate diuturnas protraxit moras,
resumptisque demum viribus, citato cursu Parthe-
nopolim ire proposuit. Tandem post longam delibe-
rationem laboriosi itineris, diem Palmarum in loco,
qui dicitur Alstede, festive celebravit. Die vero re-
conciliationis, exigente infirmitatis gravedine, re-
mota a se quæ convenerat multitudine, paucis comi-
tantibus, Nieuburg cœnam Dominicam peregit; in
sancto vero Sabbato, contracto totius senatus con-
ventu, contectali sua Cunigunda comitante, Parthe-
nopolim venit, ubi cum grandi honore susceptus est;
Dominicæ quoque resurrectionis gaudia celebri ho-
nore transegit; deinde ab antistite ejusdem loci auri
sericorumque varietate plurimum donatus, Halver-
stade adiit. Inde nihilominus Goslarium profectus
est, ubi diebus decem peractis, ad locum quemdam
Grona dictum, properat, ibique forti ægritudine de-
pressus, et amaræ mortis poculo debriatus, vitalem
emisit spiritum. » Quæ ibidem sequuntur de moli-
tionibus Brunonis episcopi Augustani habes in Vita
cap. 32, hic primo loco inter miracula, infra ex An-
onymo describenda; nos chronotaxi Henricianæ co-
ronidem imponimus.

ADELBOLDI EPISCOPI ULTRAJECTENSIS

FRAGMENTUM

DE REBUS GESTIS S. HENRICI IMPERATORIS

EX EDITIONE JACOBI GRETSERI.

Fragmentum appellamus quod vix binos integros regnantis seu imperantis S. Henrici annos complectatur, et tale istud, ex quo scriptoris fidem, rei historicæ versandæ peritiam, et accuratam diligentiam ita perspicias, ut reliqui operis jacturam satis deplorare non possis. Frustranea fuit omnis nostra investigatio ad pretiosum thesaurum alicunde refodiendum, ut superius § 6 satis dictum est, ubi de auctore plura invenies. Hic paucis indicatum volui, quia potissimum ratione prædictum fragmentum partiti simus; mimirum non in capita, sed potius in annos, secundum quos opus suum distinxisse videtur auctor ipse, ut ex superstite contextu manifeste patebit. Hanc vere partem Anonymi compilationi præmitto, tum quod vere historica sit, tum quod cum Commentario nostro longe aptius concordet; adeo ut ferme dubitaverim utrum non expediret ab ea chronologicam Vitæ S. Henrici seriem inchoare: ceterum a Majorum institutis et placitis satius visam

fuit non recedere. Hinc porro principium facere cuivis licebat, qui gestorum ordini potius quam Legendistæ confusioni adhærendum cœnsuerit. Ex solo Adelboldi prologo, de ejus scribendi peritia et eruditione statuere et pronum et promptum est.

AUCTORIS PROŒMIUM.

1. In gestis scribendis duo sunt videnda: ut et scriptor veritatem in prolatione teneat: et lector fructum in lectione capiat. Sed scriptor veritatem tenere nequit, nisi hæc quatuor aut potenter devitaverit, aut aliquatenus a mente deposuerit: odium, et carnalem dilectionem, invidiam, et infernalem adulationem. Odium enim, et invidiam bene gesta aut omnino tacent, aut dicendo transcurrunt, aut calumniose transmutant. E contra male gesta dicunt, dilatant et amplificant. Carnalis autem dilectio et infernalis adulatio, quæ male gesta sunt, scientes ignorant, et ignorantiam simulantes, veritatem occultant; bene gesta autem placere quærentes, spatiose dicunt, et plus justo magnificant. Sic per hæc quatuor, aut in bene gestis, aut in male gestis veritas evanescit, falsitas superducto colore nitescit. Spiritualis autem dilectio veritatis amica, nec male gesta celat, nec bona gesta pompose dilatat; sciens quia et gesta sæpe prosunt ad correctionem; et bene gesta frequenter obsunt, dum ducuntur in elationem. Melius est enim adversitate mentem refrænare, quam prosperitate contumaciter inflari. Lector autem fructum capere non poterit, nisi aut diligenter attenderit, aut penitus intellexerit, cur bona bonis, mala malis; bona malis, mala bonis eveniant.

2. Cur bona bonis concedantur, dupliciter intelligi potest; aut enim sic boni sunt, ut per tentationes hujus sæculi nec probatione nec purgatione indigeant: aut eo modo boni, ut, si per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suæ deteriorarentur. Taliter (1) ergo nec in luto hujus mundi conversatione fœdantur, ut per ea, quæ patiuntur, aut ad correctionem invitentur; aut, si resipiscere nolunt, intelligant; quia et hic, et in futurum mala sustinendo damnari debeant. Mala autem bonis aliquando (2) non ut mereantur, sed ut per tormentum augeatur eis meritum, per meritum amplificetur præmium. Aliquando vero levis culpa subest, pro qua hic leviter castigantur, ne in futuro deterius crucientur. Bona vero malis conceduntur, ut aut sic pietatem Dei recognoscant, et a perversitate sua recipiscant; aut reservetur eis in improperium, quod recognoscere noluerunt largitorem bonorum.

3. Hæc, quæ præscripsimus, in omnibus gestis et scriptori et lectori non inutilia esse putamus. Scimus insuper, et sæpissime audimus, quia in omnibus scriptis antiquitas delitiose veneratur; novitas fastidiose repudiatur. Sed quæ recipiuntur ut antiqua, nisi primus essent nova, non essent an-

(1) Legendum haud dubie tales, cum sit rectus verbi fœdantur.

(2) Deest verbum obveniunt vel accidunt.

(3) Alludit ad Terentii Adelphos act. III, scena IV, v. 53.

Antiqua. Quare præcedit novitas, ut sequatur antiquitas. Stultum est ergo quod præcedit, spernere; et quod sequitur, quodque a præcedenti habet ut sit, non recipere. Raro enim a sitiante rivus quæritur, dum fons habetur. Dicimus hæc, non ut adjiciatur antiquitas, sed ut recipiatur novitas. In omnibus quippe scripturis, si est veritas, et utilitas, æque valet novitas et antiquitas. Fortassis est qui dicat: Quæ utilitas in gestis legendis esse valeat? Huic respondemus, quia quisquis alterius gesta legit, si bona sunt, invenit quod sequatur, si mala, habet unde exterreatur. Gesta namque alterius legere, in speculum (3) est respicere. Si quid in eo vides, quod tibi displiceat, in te corrige: si quid, quod placeat, imitare. Cesset prælocutio; prælocutionis causa sequatur.

ANNUS CHRISTI MII, S. HENRICI IMPERANTIS I.

4. Millesimo secundo anno ab Incarnatione Domini. Indictione duodecima (4), Otto tertius imperator Augustus, Paternæ, quod est castellum Romaniæ, moritur. Vir dum juxta corporis speciositate floridus, morum probitate modestus, ætate quidem juvenis, sed iugenna capacitate senilis, benignitate mirabilis. In cujus gestis scribendis satis avidus essem, si aut memoriter tenerem, aut relatorem certum haberem. Hoc tantum scio, quia, quamvis in primæva ætate plurima pueriliter egisset, in supremis irreprehensibiliter vivebat. Deum amabat, amando timebat, omnibus placebat, nemini displicebat, nisi forte infidelibus: quia innatum est bonis, malis displicere, et bonis placere. Tandem qualis ejus anteacta vita fuisset, in morte ipsius, qui affuerunt, videre potuerunt. Quicumque enim interfuit, in devotione ejus intelligere potuit, quia non obiit, sed ad desiderium suum singulare migravit. Ad creatorem creatura fidelis ex voto redire properavit. Cujus non obitus, sed transitus omnium, qui sanæ mentis erant, luctus mirabilis, plantus erat incredibilis.

5. Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstitisset Henricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium. Hereditarium dicimus; quia, ut ab his, genealogias computare noverant, audivimus, a Karolo magno ex parte patris decimam septimam; ex parte matris, deci-

(4) Voluit dicere decima quinta; fortasse amanuensis aliquis per xv descripserit quod alter mutaverit in XII, ut clarius patebit in anno sequenti qui signatur Indictione I.

mam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto (5) post obitum in Regem eligebatur, et ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant. Mater autem sua Conradi regis (6) fuit filia.

6. His antecessoribus exortus successor ingenus eligitur, et ut Rex fiat, ab omnibus desideratur. Sed qualiter ad regnum ab his, qui sanæ mentis erant, invitatus fuerit; qualiter etiam invidia virorum bonorum comitatrix per suos satellites [id] impedire tentaverit, nec mihi fastidiosum est dicere, nec ceteris superfluum audire. Invidiam bonorum comitricem me dixisse ne mireris: quia ubi abundant strenue gesta, abundat et invidia. Unde quidam Philosophus interrogatus a discipulo suo qualiter vivere posset, ut invidiorum corrosiones devitare valeret, respondit: Nil bene, nil strenue, nil prudenter agas, et ita te posse detractiones invidiorum declinare scias. Aut igitur stultus esto, et invidiam declinato; aut prudenter agito et invidiam sustineto.

7. Ottone ergo gloriosissimo Imperatore defuncto, Cisalpini, qui cum eo erant, archiepiscopus Coloniensis, episcopi Leodicensis, Augustensis et Constantiensis, Otto filius Caroli, Henricus et Juncmannus Comites, et ceteri quamplures fideliter agentes, cum maxima difficultate et periculis pluribus per Veronam, per Bavariam, cadaver ipsius [re]portabant. Quibus Dux nobilissimus cum Bavaricis Episcopis et Comitibus obviam venit, corpus senioris (7) et consanguinei sui, qua decuit, veneratione suscepit, totum exercitum, qua debuit liberalitate recepit (8); per terram suam, qua oportuit commoditate conduxit. Tandem Muneborg parveniens, ipse suis humeris corpus Imperatoris in civitatem subvexit, pietatis exemplum et humanitatis exhibens debitum, exercitum diurnare fecit, ut et ipsi de utilitate, et consolatione regni colloquerentur, et equi itineris longitudine fessi recrearentur. Ibi quibusque melioribus regia dona faciens, junxit sibi per amicitiam quos postmodum suscepturus erat in militiam.

8. Deinde cum corpore usque Augustam veniens in basilica S. Afræ, juxta sepulcrum S. Udalrici decentissime sepeliri Imperatoris interiora fecit, et pro anima ejus eidem ecclesiæ centum mansos ex propria hereditate concessit. Ibi valedicens ceteris, ipse ad propria remeavit. Corpus vero Imperatoris, Aquisgrani transvectum honorifice, ut adhuc videri potest, in medio ecclesiæ. S. Mariæ sepultum est. Quam ecclesiam idem benignissimus Imperator et unice dilexit, et plurima facultate ditavit.

9. Tunc temporis post Henricum Ducem magni-

(5) Locum hunc corruptum esse, recte advertit Gretserus; verum satis patet, legendum *post Ottonis tertii obitum*.

(6) Nempe Burgundiæ.

(7) Senior pro domino, quod hic, apud Ditmarum et alios frequentissimum est, unde Gallicum *seigneur*.

(8) Forte *refecit*, inquit Gretserus, quamvis etiam

alicum, majores erant in regno, Benno Dux in Saxonia, Herimannus Dux in Alemannia, Theodoricus in Lothariensi regno, Ekehardus marchio in Toringia. Benno, ut sapiens, non animabatur ad regnum, sciens Henricum vigere præ ceteris ad obtinendum. Sapientis enim est spernere in his appetitionem in quibus scit fieri non posse consecutionem Theodoricus quoque Henricum Ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere quod non posset finire. Herimannus vero homo potens, et in ceteris prudens; in hoc tamen sapiens; se posse credidit quod postmodum se non posse probavit Ekehardus autem nescio an in adipiscendo regno spem tenens, an rebellionem meditans, in regia curte, quæ Poleda (9) dicitur, per noctem ab inimicis suis egreditur, viriliter pugnans interficitur. Remansit contentio inter Henricum Ducem gloriosissimum et Herimannum virum potentissimum, sed brevis et cito finem habitura. Erat namque alter alteri dissimilis nobilitate et sapientia, facultate et corporis elegantia.

10. Intrante igitur Junio Dux Henricus, Rex cito futurus, de Bavaria et Orientale Francia collecta multitudine non modica, super Rhenum WORMATIÆ venit, cupiens ibi transire, et Moguntiam ad regalem benedictionem percipiendam venire. Sed Dux Herimannus, adunatis Alemannis et quibusdam Francis, et Alsatienibus, WORMATIAM ad contradicendum transitum festinavit, ibique transire nec unum permisit. Et facile resistere poterat, qui Rhenum adiutorem habebat. Erant autem cum Duce Henrico viri illustres et sapientissimi; Archiepiscopus Moguntinus, archiepiscopus Salzburgensis, Episcopus Brixienis, Episcopus Wirzeburgensis, Episcopus Regenesburgensis, Episcopus Strasburgensis, Episcopus Bataviensis, Episcopus Frisiensis, Abbas Fuldensis, ceteri Abbates et Comites pluri.

11. Cum his Dux, habito consilio, reditum in Bavariam simulavit, et quasi transitum desperans, Loeresheim venit. Inde Moguntiam festinans, sine impedimento transivit. Ibi octava Idus Junii in Regem eligitur, acclamatur, benedicatur, coronatur. Ibi Franci et Mosellenses (10) conveniunt, Regis efficiuntur, et majestatem ejus ex debito venerantur. Celebratis igitur diebus ordinationis suæ, et quibusque venientibus in militiam susceptis, Rex Rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine per Orientalem Franciam in Alemanniam ire properavit, ut Herimannus, audita devastatione terræ suæ a cœpta rebellionem desisteret, et caput, ut ceteri, regis majestati subderet. In Alemanniis igitur Rex pluribus intelligi possit, exercitum liberalitate conciliatum, adeoque receptum fuisse.

(9) Celebre fuit per id tempus palatium a S. Henrico sæpe frequentatum, ut lege apud Ditmarum et in Annalibus Hildesemansibus.

(10) Intellige *Mosellanos*, seu eos qui ad Mosellam fluvium incolunt.

diebus moratur, nolens et volens terram depopu-
latur.

12. At Hermannus (11) duræ mentis, et protervæ cervicis, iratus super Episcopum Strasburgensem, eo quod sapienter egerit, et partem meliorem elegerit, juncto sibi Cunone genero suo, Argentinam adivit, et militibus Episcopi non fideliter resistentibus muros civitatis fregit, spolia non modica cepit, ecclesiam violenter intravit, et impie violavit. Interea Rex, qui erat in Alemannia, Augiæ natiuitatem S. Joannis celebrabat, et neminem timeus, se potenter habebat: cum nunciatum esset ei quod Herimannus obvius venire vellet, et pugnae terminum finire; sententia hæc Regi placuit; ab Augia discessit; in quædam prata amplissima et ad decertandum opportuna pervenit. Ibi adventum Ducis expectans et pugnae judicio (12) subire non refusans, solennitatem Apostolorum celebravit. Sed Herimannus, salubri consilio usus, occurrere Regi renuit, et sibi suisque salubrius esse ut latitaret, quam obviam veniret, credidit.

13. Regi ergo sic præstolanti, quidam non providæ mentis dabant consilium, ut Constantiam iret, et ibi Herimanno, quod in Argentina commoverat, recompensaret. Episcopi enim Curiensis et Constantiensis, cum Herimanno erant, non tantum illum ex corde ad regnum eligentes, quantum vicinitatem ejus timentes, et de termino litigii dubitantes. Sed Rex, ut erat providus, et de dominio ejusdem civitatis securus, illis leniter et blande respondit: Absit, ut pro Herimanni insania in illum retorqueatur vindicta, a quo mihi regni est concessa corona. Fortassis etsi pro Argentina Constantiam vastarem, non mihi damnum minuerem, sed duplicarem. Insuper male comparat regnum, qui in ejus adeptione animæ postponit detrimentum. Coronavit me Deus non ad violationes Ecclesiarum, sed ad puniendos violatores earum. Diu igitur in pratis expectans et ad ultimum, sciens non venturum, inde discessit, et per Alemanniam, curtes (13) Ducis ubique vastando ire cœpit.

14. Tandem pauperum clamor nimius excrevit, et usque ad regis aures pervenit. Quem rex diu ferre non potuit, sciens eos nihil in duritia Ducis deliquisse, et ob hoc plus justo passos fuisse. Quapropter pietate motus ab Alemannia recessit, et in Franciam (14) terram unice sibi dilectam venit, certus de Duce quia, vellet nollet, cervicem flectere, et jugum pati quandoque deberet.

15. Prætereundum non existimo, quod antequam rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius,

(11) Scribitur promiscue *Herimannus* seu *Hermannus*.

(12) Gretserus restituit *judicium*: lege *pugnae alem* subire non renuens.

(13) *Curtis* pro palatio sumitur, ut jam de *Poledæ* seu *Polithi* diximus. Gall. *cour*, Belg. *hof*: hic pro bonis, fundis seu possessionibus accipi videtur.

(14) Nempe *Franciam orientalem*, seu *Francoman*.

(15) Hæc accommode intelligenda sunt: nam B-

quem tempore ducatus sui ultra omnes comites regni hujus ditaverat, legatos quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmisit [et] ut Bavariensem ducatum sibi concederet, inconsulte rogavit. Sed inconsultæ quæstioni consulta paratur responsio, et festinanti petitioni, ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione ait: Quos semper præcipuos inter omnes gentes, habui quosque semper toto mentis affectu amavi, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare volo, nec deteriorari patiar, dum vixero. Legem habent, et ducem eligendi potestatem ex lege tenent (15): hanc ne dum ego frangam; quicumque frangere tentaverit me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male [nil] promeruerunt, ut cuilibet eos, absque eorundem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti fine militant et ego eos nolentes cuilibet mortalium traderem? Expectet ut in Bavariam redeam; ibi, si illum elegerint, eligo et laudo; si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantæ insipientiæ, ut ex meo dedecore honorem suum quærat amplificare. Hezelo, accepto hujusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando in dolorem sui peperit.

16. Rex igitur, non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam ivit. Ibi absque mora Guillelmus princeps Toringorum cum exteris occurrens, regis efficitur. Inde rex procedens in Saxoniam, pervenit Merseburg (16). Benno dux Saxonum, Bulizlaus Dux Sclavorum, Liebo archiepiscopus Bremensis. Benno episcopus Hildensis (17), Ratherius episcopus Paderbonensis, Arnulphus Halberstetensis, ceteri episcopi de Saxonia, et comites plurimi in festivitate S. Jacobi Regi occurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudant, collaudato manus singuli per ordinem reddunt, redditis manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio regio locant, locatum debita congratulatione venerantur.

17. His strenue peractis, Bulizlaus inde discedens, ab ipsa die qua fidem promiserat et promissam sacramento firmaverat, perversa meditari, et meditata, prout potuit, cœpit machinari. Ipse enim et Hezelo colloquutione in invicem habita, alter alterius venenatis consiliis tactus, uterque cœpit quod utrumque male finisse puduit. Interea regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti Gruonæ occurrit uxor sua Domina Cunigunda nomine jam extans, sed re cito regina futura. Inde enim Paderbornam veniens, in festo S. Laurentii, acclama-

varos plenum electionis jus habuisse verosimile non est: quin et Sanctus ipse Henricum, S. Cunegundis fratrem, iis ducem dedit, atque eundem pro suo arbitrio deposuit et restituit, ut habes in Comment. prævio.

(16) Alias et melius *Merseburgh*.

(17) Quis hic sit *Benno Hildensis episcopus*, nescio: puto indicari S. *Bernwardum* antistitem *Hildesemensem*. S. *Henrico* fidum et charum.

benedicatur, coronatur, et fit Kunigun a Kuninga (18), A quærit, pro his impetrandis, humo tenus genua quod Latine interpretari potest, regina, regina. fleclit.

18. Sed ut numquam serenitas, quam non sequatur nubilositas: sic raro jocunditas, quam non comitetur adversitas. Nam in Benedictione reginæ cunctis exsultantibus, Bavarii (quorum mos est in aliena terra velle quod in sua volunt [9]), circa civitatem fruges colligere, et agricolas sua defendere volentes, irrationabiliter cœperunt tractare. Quæ res indigenas commovit, et ad resistendum etiam fortiter, animavit. Domestici igitur regis, et indigenæ, iuvalente contentione, confluent, concurrunt, conveniunt. Pugna gravis oritur, ex domesticis regis juvenis unus interficitur, frater scilicet Domini Filberti, qui tunc temporis erat Cancellarius, B postmodum vero Frisiensis factus est episcopus. Hujus interfectione omnes regis fideles commoti graviter, cives cœperunt persequi, et eos persequendo, insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad interniciem (20) persequerentur.

19. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde rex Dinsberg properat, illic Lothariensium adventum expectat. Occurrunt primi Leodicensis, et Cameracensis episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide ejus hæsitantes. Occurrit etiam Coloniensis archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosius. Erat insuper causa C dilationis, Moguntinæ accepta corona benedictionis. Hi simul regis efficitur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his rex Aquasgrani perveniens, ceteris Lothariensibus convenientibus in nativitate, post partum Virginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Sed sub ea glorificatione quidam palmas, quidam lacrymas fundebant. Lacrymantes namque Ottonem dolebant amissum, Henricum non cognoscebant susceptum.

20. Sic igitur rex in regnis singulis antecessoris sui, præter Italiam et Alemanniam, receptus, et ab omnibus unanimiter collaudatus, in Franciam revertitur, ut ibi hiemis asperitate transacta, vere amœnitatem reducente, in Alemanniam exercitum D duceret, et Hierimannum, qui consiliis prudentium uti nolebat, diversis vastationibus afflictum, pati jugum doceret. Sed Hierimannus, qui consilia juvenum sequendo, et sem vacuum tenendo extra se positus erat, se in semetipsum recollegit, et in solennitate S. Remigii Brusellæ (21) regi obviam venit, sciens melius esse ante damnum non fecisse [f., quam] pœnitere. Nudis igitur pedibus cum fidei intercessoribus regi se repræsentat, pro male commissis veniam petit, bonis suis per regium donum possidendis gratiam

21. Illico benigne recipitur, et ei, quod quærebat cum omni humilitate, conceditur. Tantum enim conditionis internectitur ratio; quæ, quamvis ad præsens gravis, in futuro tamen, ei erat salubris. Eo enim tenore in gratiam recipitur, ut Argentinensis ecclesia ad pristinum statum ex detrimentis suis per illum reformetur. Quod ille non renuit, sed jussu et consultu regis, dictæ ecclesiæ abbatiam S. Stephani, in recompensationem detrimenti a se illati, tradidit. Hac conditione firmata per manus et sacramenta, regis efficitur, et sic se contentionem male cœptam fuisse lætatur. His expletis, in Bavariam, nativam terram suam, rex redire decrevit, nolens novos sic frequentare fideles, ut postponendo demembraret veteres.

22. Regensburg igitur S. Martini solennia celebrans, Blademario cuidam Slavico ducatum Boemicensis largitur, et ut ceteris acceptabilior existat, illum plus justo verbis et rebus honorat. Pluribus igitur diebus in Bavaria moratur, quærentibus legem justitiam faciens, et visitandi gratia venientibus, honorem prout quisque dignus erat, exhibens.

23. Eodem tempore quidam episcopida, Harduinus nomine, non regnabat, sed vitiis in se regnantibus subserviebat in Italia. Audita enim morte imperatoris Ottonis, Longobardi surdi et cæci, et de futuro non providi, hunc elegerunt, et ad pœnitentiam festinantes, in regem sibi coronaverunt. Is tunc, ut dixi, subserviens dominabatur, et adventum regis Henrici semper exspectans, introitus Longobardiæ, quos Clusas indigenæ vocant, cum cautela satis provida tuebatur. Quod etiam verum Dei erat iudicium: Episcopus, qui electione illius præ ceteris omnibus æstuentes et sitientes fuerunt, honorabat ut bulbucos, tractabat ut subulcos. Quædam namque die episcopum Brixiensem ad se venientem, et nescio quid ratiocinari volentem, ut cœpit ei ratiocinatio displicere, per capillos arripuit, et humo tenus quasi bubulcum vilissimum dejecit. Cum majoribus nihil tractabat, cum juvenibus omnia disponebat. Quod etiam erat gravissimum, sub eq prævaricatores, violatores, depopulatores dominabantur; legum amatores, Dei cultores deprimebantur. Cupiditas in eo erat consiliaria; avaritia cameraria; pecunia, domina et regina. His pedissequis adulterina sceptrum tenebat.

24. Quapropter quidam pro coronatione illius, pœnitentia ducti, regi Henrico, alii legatos, alii litteras transmittunt, ut terra oneri gravissimo subiacenti subveniat, humillima prece deposcunt. Mandant etiam, ut si ipse idem in aliquibus occupatus teneretur, saltem eis suorum Principem ali-

(18) Alludit auctor ad nomen *hunig*, quod Germanice *Rex* est, *regina hunige*.

(19) Malim legere *nolunt*, nam neque Bavari neque alii in *terra sua* prædando assuescunt,

(20) Satis patet voluisse scribere *internecionem*.

(21) In ditione episcopi Spirensis, alias *Brucksalia*. Reliquus sensus melius intelligitur quam explicari possit.

quem cum paucis transmitteret. In voluntate hujusmodi aliqui manifesti, aliqui erant occulti. Tieboldus namque marchio, et archiepiscopus Ravennas, et episcopus Mutinensis, Veronensis, et Vercellensis, aperte in regis Heinrici fidelitate manebant. Archiepiscopus autem Mediolanensis, et episcopi Cremonensis, Placentinus, Papiensis, Brixiensis, Comensis, quod volebant, manifestabant. Omnes tamen in commune regem Heinricum desiderabant, precibus per legatos et litteras invitabant.

25. Tandem a rege Otto dux Carentanorum, qui etiam Veronensem comitatum tenebat, ad petitionem Longobardorum explendam eligitur, et cum paucis, propter fiduciam superius nominatorum, in Italiam dirigitur. Cui etiam Otte filius Heriberti cum Ernesto filio Tietboldi marchionis adjungitur. His, inter montana quæ Bavariam et Carinthiam ab Italia sejungunt, supra aquam, quæ Brenta vocetur, convenientibus, Carentani et Foro-Juliienses, cum paucis occurrunt, veluti de promissis Italicorum fiduciam habentes, et de pugna nil cogitantes. Interea archiepiscopus Ravennas, et Tieboldus marchio cum ceteris manifestis fidelibus Heinrici regis suos congregaverant, volentes occurrere Theutonicis, et eos in Italiam cum securitate recipere. Hæc Harduinus præsciens, Veronam cum maxima multitudine venire festinavit, ut et ibi Italicis, in adjutorium Theutonicorum festinantibus, viam interciperet, et Clusas, quæ ab episcopo Veronensi servabantur, expugnaret : quod et fecit.

26. Clusis igitur expugnatis, audiens Theutonicos in Tridentensem planitiem convenisse, illo cum omnibus suis festinavit. Sed ibi Theutonicis non inventis, se in campaniam Veronensem reduxit, ibique in quodam Castellulo Nativitatem Domini celebravit. Sed ab hujusmodi homine celebratio rectius celebrationis dicitur abusio. Interim Theutonici juxta montem quemdam, qui Ungarius (nescio qua de causa) vocatur, prævenientes, et Harduinum jam Clusas occupasse scientes, ipsi Harduino legatos suos transmittunt, et ut aut eis cedat, donec transeant, aut sibi cedentibus veniat, rogant. Harduinus, audita legatione, sese in fraudem deceptionis convertens, ait : Nobiscum nocte maneatis, crastina die cum nostris fidelibus inito consilio, vobis respondere poterimus.

27. Legatis igitur insidias non intelligentibus, ipse per totam noctem castra suorum circuit, ut in crastino parati sint ad congregandum Theutonicis, monet. Die lucente, legati venientes ad accipiendum responsum, Longobardos omnes loricatedos et ad prælium paratos vident; quid hoc significet, Harduinum interrogant. Ille consilium iniquitatis evomens, ait : Fortassis unius temporis erit renuntiatio vestra. Inde promovens exercitum media die ad Ungaricum montem pervenit. Exercitus autem ille

(22) *Pabulatum missi erant*, nam *fodrum* sumitur pro pabulo vel annona, hominibus æque ac jumentis necessaria, de qua voce plura vide in glossariis.

A existimabatur MXV esse virorum. De Theutonicis vero vix erant quingenti; et hi partim per fodrum (22) divisi; partim ad vias custodiendas transmissi. Qui, Harduini adventum percipientes, repente, armantur, et, prout possunt, ad resistendum parantur : virtutis eligentes famam, et postponentes vitam.

28. Interea Harduinus cum Longobardis supervenit. Otto cum Theutonicis obviam venit. Fit congressio, fit pugna, fit cædes ex utraque parte gravissima; et pene Theutonicorum, quamvis paucissimorum, esset victoria, si non impediret Ottonis, fratris Regensburgensis episcopi, fuga. Illo enim fugiente, Theutonicorum acies minuitur, et iterum a multis congressa, devincitur. Longobardorum tandem extitit victoria, sed plurima suarum cæde comparata. Revertuntur Theutonici, et sic tunc confusi quandoque tamen talionem reddituri. Interea Rex a Bavaria in Franciam reversus, Frankfort Nativitatem Domini celebrat, multorum legationes suscipit, legatos muneribus et responsis dignis remittit. Herimannus etiam, jam ante jugum patiens, eidem celebrationi interfuit, et, ut oportuit, per omnia regis majestati obediens fuit.

ANNUS CHRISTI MIII, HENRICI IMPERANTIS II.

29. Anno ab Incarnat. Dom. MIII, Indictione prima, Rex Henricus in Mosellensem pagum, in quem nondum intraverat, ire decrevit, sciens quod terra quam Rex non frequentat, sæpissime pauperum clamoribus et gemitibus abundat. Theodonis Villam igitur venit, et ibi cum omnibus Mosellensibus generale colloquium tenuit. In quo colloquio duces Herimannus et Theodoricus, qui defensores et coadjutores legum esse debebant, conscii sibi ipsi, impugnatores erant, et expugnatores esse volebant. Sed Rex ut hoc cognovit quanto eos adversus justitiam pertinaciores vidit, tanto ardentius institit, et quibusque, super ipsos etiam duces clamantibus, legem faciendo satagit. Tandem inter diversos clamores castellum unum ducis, quod Mulsberg vocabatur, in detrimentum pagensium esse comperiens, diruere jubet, ut non restruatur communitio potentissima monet.

D 30. Colloquio potenter habito, Aquasgrani ire decrevit, ut ibi et anniversarium Imperatoris debita devotione recoleret; et Lotharienses ad se confluentes ad fidelitatem sui et utilitatem regni corroborat. Interim infirmitate gravissima tangitur, et Rex cum sit, homo esse monetur. Iter tamen cœptum finivit, et Aquas usque pervenit. Ibi commemoratione consanguinei, et Senioris sui (23) devotissime habita, plurima de sanctitate S. Servatii audiens, Trajectum ivit, ut et Sanctorum ibi quiescentium sibi intercessionem imploraret, et ad servitium Dei locum et vitam canonicorum ordinaret. Ibi primum de bello

(23) Ottonis III, quem etiam supra *seniorem* vocavit seu dominum.

inter Italicos et Theutonicos habito audivit; et, quod sapientis est, æquanimiter tulit: sciens nec cælum semper posse serenari, nec res humanas sine intermissione prosperari.

31. Inde S. Lamberti merita non parvipendens, Leodium venit. Ibi choliam infirmitatem, ab antecessoribus suis ingenitam, gravissime patitur: et, qui per regalem potentiam usu humanæ fragilitatis extollitur, per corporalem molestiam paterna castigatione reprimitur. Aquasgrani iterum revertitur, Purificationem S. Dei Genitricis celeberrima devotione veneratur. Lothariensibus, data licentia, inde discessit, Noviomagum venit. Ibi pluribus diebus Quadragesimæ moratur, Deo, quæ Dei sunt, reddens, et hominibus quæ sua sunt, faciens. Interea Bladeimarius dux Boemensis moritur, et Bulizlaus infidelitatis venenum, ex propriæ iniquitatis fonte potatum, in contrarietatem Regis evomere nititur. Nam Pragam, quæ caput est Boemiæ, per pecuniæ deceptiones, per falsas promissiones, per astutissimas fraudes invadit. Milzaviam quoque Saxonie et Poloniæ interjacentem marchiam, insidiis, quibus doctus erat, suæ infelicitati subjicit.

32. Quod cum Regi nuntiatum esset, non inflammabatur, non stomachabatur, non ad vindictam repentinis motibus animabatur; sciens quia ira et festinatio semper inimicæ sunt consilio. Sed notitiam dictæ invasionis dissimulans, mandavit ei per legatos sapientes et eloquentes, ut terram suam, quæ Principe noviter erat viduata, non invaderet, quam, si vellet, cum gratia sua et dono voluntario acquirere posset. Hujusmodi legationem Bulizlaus audiens infelix mandata sprexit dulcia, amara quandoque passurus verbera. Erat enim Hezelo cum eo putum fodiens rebellionis, de quo infidæ bibiturus erat aquam confusionis; laqueos quoque connectens, casurus in ipsos. Quadragesima finita, Rex, qui Theleborg (24) Pascha celebrat, et Bulizlai violentiam, ut sapiens, scienter ignorat: Ottonem quoque, et Ernestionem tunc sibi obviam ab Italico prælio venientes, pro vulnerum susceptione, pro necessariæ fugæ confusione, donis regiis honorat, et debita consolatione relevat quoque tunc usque Saxonibus infestos, ultro venientes (25) suscipit, et sub benignitatis discretionem sibi fidelissimos reddidit.

33. Post hæc in diebus Rogationum Meresberg (26) moratur, ibique ei de Bulizlai et Hezelonis contumacia renunciatur. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, et ad celebrandam Pentecosten Halberstete venit. Deinde in Bavariam tendit, scire volens an quæ de Hezelone dicebantur vera essent. Quo cum pervenisset, et Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum comperisset, ac Bulizlai adjutorio illum fretum esse novisset, Bullizlao

talionem in futura reservans, a sinu regni sui insitæ pestis radicem primum extirpare decrevit, ut interioribus quieti et paci restitutis, exteriores inquietationes facilius postmodum extingueret; non ignorans, quoniam insipientis est in vulnere repente cutem sanare et contusionem carius sub sanatione cutis occultare. Vulneris enim curatio, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur.

34. Interea et Ernesto (27) eidem rebellionis adjungitur, nulla læsione coactus, sed, vel juventutis fervore, vel per eum commoda sua amplificare quærentium suggestionem seductus. Dominus Bruno etiam frater Regis Henrici et episcopus associatur, ætate juvenis, et per juventutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem Regis habebant. Hæc ergo conspiratio, quanto juniores et insipientiores colligit, tanto turpius et enervius defecit. Dicitur enim: Insipientium glomeratio consilii est dissipatio: et consilii dissipatio actum est enervatio.

35. Rex igitur quosdam Lotharienses et Francos ac Bavarios colligens, intrante Augusto, in Franciam exercitum super Hezelonem duxit; bona ejus devastavit, ipsum cum domino et Brunone et Ernestone per silvas latitare coegit. Tandem se ad castellorum munimenta contulit, quæ capi posse, nec Hezelo timebat, nec aliorum quisquam credebatur. In primo igitur impetu Mertula diruitur, et Hezelonis milites in ea capti, per intercessionem Principum, sani et salvi permittuntur abire. Sclavi autem [a] Bulizlao in adjutorium missi, in servitutem exercitui distribuuntur.

36. Post hæc Rex Crucinam (28) obsedit, ubi uxor Hezelonis ac filii erant, et quæque illi chariora esse poterant. In qua obsessione in primis post annonam incaute exeuntes, ab Hezelone, ceterisque suis coadjutoribus vulnerabantur, capiebantur, occidebantur. Rex, hoc cognito, quotidie quadringentos custodes exeuntibus adhibuit, ut hos custodirent, et insidias insidiantibus pararent. Hoc Hezelo cum sociis audiens, se in vallem quamdam recepit, in quam nulli, nisi per semitam unam patebat introitus: ibi tentoria fixit: ibi noctibus, nescio, an tribus aut duabus, quasi tutus de rapina pauperum vixit. Hoc custodes per rusticum unum comperientes, circa horam sextam, in qua illi se, pro æstu diei, remissius habebant in vallem latenter descenderant, loca plurima circumeuntes, et diligenter Henrici castra quærentes.

37. Tandem unus eorum tentoria videns, nimis festinus ad invitandum socios, Kyri eleison cœpit clamare, et hoc, ut citius veniant, frequenter iterare. Hæc Hezelo percipiens, relictis tentoriis, armis

(24) Intellige *Quidlingburg*, vel, ut legunt *Annales Hildesemenses Quidelingaburg*, loco æque ac *Palithi* eo tempore notissimo.

(25) Hic aliquem Sclavorum populum ab Adelboldo indicatum fuisse, non male observat Leibnitiu.

(26) Lege ut supra *Meresburg*.

(27) *Ernesto*, *Ernestio* et *Ernestus* pro eodem accipiuntur.

(28) Monet Leibnitiu, legendum *Crossen*, forte *Creusen* in superiori Palatinatu Bavarie.

etiam, fugam inivit, et a manibus supervenientium se vix liberavit. Dominus Bruno quoque parmula non bene relicta, qua extra se positus utebatur, hos, quibus imperare posset, si cum fratre maneret, turpiter fugit, et fit risus, qui honor esse debebat et decus. Sed hæc juventutis erant. Dicitur enim: Qui sine fræno scientiæ a juventute ducitur, in dedecoris angustias sæpe præcipitatur. Et hæc juventutis fuisse ætas postmodum monstravit adulta; quæ ilium reddidit et utiliore sibi ipsi, et fideliorum fratri. Ernesto capitur et ante Regis præsentiam ducitur.

38. Quidam illico Regi suggerebant, ut hunc capitali sententia feriri juberet: quatenus per eum posteri castigarentur, ne Regis offensam incurrere sine causa niterentur. Sed Moguntinus archiepiscopus, qui summum locum impetrandi quælibet apud Regem tenebat, intercessor accessit, et juvenem legi surripuit, mortique subtraxit. Tandem a Rege Crusina capitur, diruitur, incenditur. Uxor Hezelonis cum suis abire permittitur, et hoc ei per intercessionem fratris sui Ottonis conceditur. Hezelo captam esse Crusinam audiens, ad quemdam suam munitionem, quæ Erana vocabatur, fugiendo pervenit; et ibi Sigefridum quamdam Saxonem, perversæ conspirationis participem obvium habuit.

39. Sed nec illi spem resistendi regiæ iræ habens, eandem munitionem idem ipse succendit, et miseriam suam celare nesciens, quantæ desperationis esset monstravit. Hæc Sigefridus Saxo perspicuus, a spe cæptæ rebellionis cecidit; et qui per alienam fiduciam contra regiam majestatem intumuit, alienæ confusionis acredine tactus crepuit. Illuc igitur eum venisse puduit, et quanto citius potuit, ad propria remeavit. Hezelo vero cum domino Brunone ad Bulizlaum, quasi refugium unicum, fugit; et, quod cuique est gravissimum, quasi mendicus alieno pane vivere discit. Interea Rex Eranam perveniens, causam sui adventus per manus vivere hostis invenit expletam. Venitenim, ut destrueret; sed hos destruxit, ne ipse destruendum inveniret.

40. Hezelone igitur fugato, castellis ejus dirutis, Rex Baveberg locum unice sibi dilectum redit, ibique exercitui data licencia, nativitatem S. Dei Genitricis celebravit. Inde in silvam Speicheshart (29), quæ Bavariam a Francia dividit, veniens, post laborem expeditionis, delectationem exercuit venationis. Ibi autumnavit; ibi ad recreationem sibi, suisque jocunditatem plenam exhibuit. Inde per Franciam morose transiens, in Saxoniam venit, et Toringis ac Saxonibus in Milzaviam, expeditionem futuram indixit. Exinde Poledæ Nativitatem Domini celebravit.

(29) Alias *Speteshart*, inquit Leibnitius, hodie *Spesart*, mons silvoscus, et transitu satis difficilis; qui inter ditionem Moguntinam et ulteriorem Franciam situs est, ut ferme error hic in textum irrepsisse videatur, nisi Bavariam in Sueviam usque tunc extenderint.

A ANNUS CHRISTI MIV. HENRICI IMPERANTIS III.

41. Anno ab Incarnatione Domini millesimo quarto, Indictione secunda, ab Archiepiscopo Magdeburgensi, Giselario nomine, qui pluribus annis paralyti tactus a metropolitana civitate exire non poterat, Rex invitatur. Ductus pietatis affectu obediens exstat, et ad visitandum Archiepiscopum Magdeburg tendit. Quo cum pervenisset, Archiepiscopus jam viam universæ carnis inivit; et, qui Regem exspectabat, ad Regis Regum præcepta migravit. In cujus successionem Tageno (30) Regis capellanus illico eligitur, et in sedem episcopalem clero et populo collaudante, extollitur. Inde Rex Merseburg progreditur, et ibi Purificationem S. Dei Genitricis debita reverentia veneratur. Ibi etiam Tagenio Archiepiscopus a suis suffraganeis consecratur.

42. Posthæc, collectis Toringis et Saxonibus, Rex in Milzaviam intrat, munitiones, quas Bulizlaus occuparat, expugnare volens: sed hujusmodi dispositum hiemis asperitas interceptit, et affectum, qui expleri leviter in æstate posset, regiæ voluntati denegavit. Omissis igitur munitionibus, terram devastat, hanc incolis deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Bulizlao non restiterint. Inde Merseburg revertitur, juxta decursum Albis marchiones statuens, qui et Saxoniam, et Bulizlai incursum latrocinandi custodiant, et ipsi Bulizlao assiduæ inquietationis molestias inferant.

43. Interea Hezelonem cæpti pœnitet, et sub alieno pane diutius vivere pudet, solivagum etiam inter alienos exulare tædet. Eligit ergo potius periculum mortis inire, quam sic vitam ducere. Tandem revertitur, et fidis quæsitis intercessoribus, Merseburg se majestati regiæ reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sentit, quia et sua perdidit, et semetipsum alienæ potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit: et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit (31).

44. Rex interea injuriæ, quam Theutonicis Itali intulerant, non immemor, a Saxonia discedens in Bavariam venit. Ibi Heinricho fratri Reginæ in festivitate S. Benedicti ducatum Bavariensem concessit. Tandem illi Augustam venienti, quæ in confiniis Baviaræ et Alemanniæ sita est, Lotharienses, Franci et Alemanni obviam veniunt, ad ulciscendam injuriam Theutonicis illatam voluntarii, et regio honori per omnia deservire parati. Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Omuga (32), substitit. Ibi ei dominus Bruno cum legatis Ungaricis Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus, obviam

(30) Alias *Tagino* vel *Tagmo*, de quo plura Ditmarus locis variis.

(31) Hæc anno 1004 composita ostendunt Gisela ante annum 1005 matrimonio conjunctam fuisse, ut diximus in Comment. prævio.

(32) Putat *Ottingam* indicari Leibnitius.

venit. et veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movit, et celeriter ad ignoscendum inflexit. Nam in proverbio dicitur: Cuique modesto fratris lacryma cito movit viscera: et proximi calamitas, propria fit anxietas. Qua decuit ergo pietate recepit; et receptum, qua debuit, familiaritate sibi colligavit. Inde promovens exercitum per loca sterilia, per montana aspera, per silvas spatiosas, per vias lubricas, ad Tridentinam civitatem pervenit. Ibi, in die Palmarum, qua oportuit celebritate, suos diurnare fecit. Hujus adventum Harduinus rex adulterinus, præsentiens, ad Clusas, quos sibi fidelissimos existimabat, custodes transmisit, et quantumcumque potuit, exercitum coadunare festinavit.

45. Deinde in planitiem Veronensem venit, eventui primo similem in futuris exitum sperans. Hæc Henricus Rex percipiens ad alias vias se contulit; non ut declinaret prælium, sed ut faciliorem sibi quæreret introitum. Est enim impossibile per Clusas, juxta Athesin, quas Harduinus, plurima multitudine tuebatur, transire. Interea capellanum quemdam suum, Hemilgerum [Helingerum] nomine ad Carentanos præmittit; ut Clusas longe a via recta sepositas, quæ ab Harduino minus caute tuebantur, præoccuparet, mandat. Non enim quisquam credere poterat, ut regalis exercitus per vias tam difficiles et angustas transire vel vellet, vel posset. Carentani regiis mandatis obediunt, et Helingero suadente, in duas turmas dividuntur. Una ante lucis ortum, omissis equis, latenter Clusis superpositum [montem] occupat: altera, lucescente jam die, siguo ab his, qui in monte erant, audito, ad Clusas expugnandas, festinant. Custodes nihil de his, qui montem occupaverant, scientes, ad resistendum Clusas impugnantibus accedunt. Repente in monte latentes exsiliunt, Clusasque defendentibus a dorso infeste superveniunt. Custodes, se deceptos esse percipientes, alii se in fugam miserunt; alii in præcipitium; alii in Brentam aquam subcurrentem. Hæc expugnatione Carentani Clusas tenentes Regem expectant.

46. Hæc Rex per capellanum suum, quem præmiserat, rescians, festinavit ad Clusas: et impedimenta relinquens, ac secum ad pugnam expeditos sumens, cum maxima difficultate transivit. Deinde in planitiem veniens, super aquam Brentam tentoria figere jussit; ut ibi dies solemnes majoris hebdomadæ digna devotione veneraretur. Non enim ei bonum esse videbatur, ut in illis diebus, in quibus conditor pro conditis, creator pro creatis, Dominus pro servis, capi, flagellari, crucifigi, sepeliri, in agnitionem suæ charitatis voluit, indiceretur aliqua congressio, ex qua violenta Christiani sanguinis fieret effusio. Ibi ergo ab Archiepiscopo Coloniensi chrismatis fit consecratio, illis partibus tunc valde necessaria. In duodecim enim episcopatibus circa introitum Italiæ, illo die pro confusione præsentis, nec Episcopus erat, nec chrisma sacratum. Ibi a toto exercitu Cœna Domini devotissime ad memo-

riam reducitur, ibi Parasceve, ibi Sabbatum sanctum piis affectibus colitur. Pascha Domini et digna veneratione celebratur, et pia celebratione veneratur.

47. Post hæc Rex Palatino Comiti præcepit ut per hannum regale exercitui toti fuga intermineretur: adderet etiam, ut, si quis fugere præsumeret, plectendum se capitali sententia sciret. Hujusmodi banno per exercitum audito, Rex aquam in tertia feria Paschalis hebdomadæ transivit, ibique tentoria iterum figere jussit, expectans nuncios, quos ad explorandum locum, in quo Harduinus cum suis hospitabatur, præmiserat. Interea, qua ratione nescio, Longobardorum unanimitas sejungitur; et ad resistendum discordes, omnes ad propria redire festinant. Sive hoc timor egisset, sive amor Regis Henrici, seu Harduini execratio; illorum, qui interfuerunt, scientiæ relinquo. Hoc tantum scio; quia illius providentia non abfuit, cujus benevolentia et cuique, quod vult, sine lite concedit, et quod vult, occultis iudicii causis, per pugnam discerni consentit.

48. Patet igitur Henrico regi introitus; qui per laborem sperabatur, per quietem a vera quiete concessus. Venit ergo Veronam, recipitur a civibus, acclamatur, collaudatur, coronatur. Occurrit ei obviam Tietboldus marchio, occurrunt et ceteri plures, a faucibus erepti furoris, et spei redditi libertatis. Inde Brixiam progreditur, et ab Episcopo civibusque cum omni alacritate recipitur. Ibi archiepiscopus Ravennas, cum suis et sibi finitimis ei obviam venit, et manus nondum dominio adulterino pollutas, seniori diu expectato reddit. Inde Rex Bergomum venit, et Mediolanensem Archiepiscopum per manus et sacramenta recepit. Inde Papiam. Ibi a multitudine maxima nobilium Longobardorum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, et cum exultatione totius civitatis ad S. Michaelis [ecclesiam] ducitur. Ibi clerus, ibi nobilium cœtus, ibi plebs utriusque sexus omnes unanimes, uno ore Henricum Regem acclamant, collaudant, collaudatum per manum elationem designant.

49. Collaudatus igitur coronatur, coronatus ex debito ab omnibus honoratur. Ad palatium deinde cum omni jocunditate reducitur. Tandem, declinante jam die, diabolus pacis invidus, concordie inimicus, discordie seminator fervidus; quo, post mysterium corporis et sanguinis Dominici, Judas ad perpetrandum nefas infandissimum suscepto intumuit, eodemque suadente, in supplicium perpetuitatis crepuit; is et cives post manuum redditionem, post fidei promissionem, post sacramenti securitatem; nulla, quæ in rationem digne deduci posset, læsione coactos, adversus regiam majestatem (veneno ebrietatis immisso) commovit. Hoc itaque suasore, armantur; hoc stimulatore, incitantur; hoc ductore, ad palatium properant; hoc ordinatore, mœnia cingunt. Quidam etiam inter-

rant instigatores, qui per propriam conscientiam A turbidi, sub Harduino malebant per illicitas rapinas vagari, quam sub Heinricho fræno justitiæ ac legis adstringi. Fit strepitus, exurgit sonitus; in palatio statim auditur. Sed quia nemo talia, post fidem eodem die promissam, credere poterat, non cito intelligitur. Rex tamen, quid sit, explorari jubet. Renunciatur civitatis furor, renunciatur plebeie animositatis insania. Hanc Coloniensis Archiepiscopus, qui cum Rege erat, compescere se posse sperans, per fenestram suspexit, causasque tanti furoris inquirere cœpit. Sed lapidibus et sagittis supervenientibus vix eum cœptum finire sermonem licuit, Animositas enim Longobardorum nimium fervebat, et ex eventu bellico contra Ottonem Ducem, adhuc contumaciæ vires habebat.

50. Instant ergo palatium perrumpere Longobardi: resistunt Regis domestici, quamvis pauci. Erant enim Theutonici partim cum equis, partim per hospitia, partim per castella illi comitatu finitima. Rex illico per indignationem in iram efferbuit, et cum his, quos secum habebat, armatus exire voluit, numerum militum suorum spe supernæ gratiæ supplens. At Coloniensis Archiepiscopus toto, quo poterat, nisu cum his, qui sanæ mentis erant, Rege retinebat; sciens, quia capite perditto, nulla spes evasionis superesset in membris. Interea, invalescente clamore, Theutonici congregantur, complicitibus junctis, ad palatium tendunt, Longobardos ab effrænato furore paulisper compescunt. Tandem C noctis densantur tenebræ, et lapidum ac sagittarum jacula Theutonicis fiunt infestissima. Necessitas rapit consilium, et ad providenda jacula, citissime facit incendium. Cum multo igitur sudore Theutonici muros civitatis impugnant: cum multo timore Longobardi pro vita repugnant.

51. Tunc juvenis quidam frater Reginæ, Gislebertus nomine, a Longobardis vulneratur. Pro cujus lethali vulnere Theutonici irritantur, et præ furore contra jacula cæci, muros civitatis expugnant, ac irrumpentes, sanguine juvenis, stimulum scilicet furoris, vindicare festinant. Quorum quidam animo ceteris ardentior, Voleramus nomine, se injecit in media Longobardorum agmina, et gladium, quo accinctus erat, extractum, uni eorum, quæ ceteris D insanienti, ab acumine galeæ usque in jugulum viriliter infixit, ac dicto citius, inter suos se illæsum recepit. Per totam igitur noctem pugna gravis habetur, et ancipiti termino suspensa, modo hos, modo illos, sub victoriæ spe audaciores et expeditiores reddit. Aliquando etiam Theutonici, testudine ex clipeis composita, eorum irrumpabant agmina, et quosdam vivos ex eis captos Regi representabant.

52. Interea palatium, quod Theutonicis aliquando fessis, unicum erat refugium, accenditur et incen-

(33) Satis patet, legendum *dipositis*.

(34) Forte legendum *Cremam*, inquit Gretserus.

(35) *Montem celerem* nemo explicat; per *Cenisium* in Sabaudiam non penetrasse satis certum est, cum

ditur, casumque minatur. Sed spe sublata refugii, magis animus eorum accenditur, et ad congregandum iterum Italis ferventius incitatur. Clara itaque jam die, Alamannis, qui tardius hujusmodi negotia resciverant, longe a palatio muros civitatis frangentibus, Lotharienses et Franci Longobardos iterum ante palatium graviter persequi cœperunt, et eos fugere usque in mœnia propria compulerunt. Sed jaculorum a tectis venientium densitatem diutius sustinere non valentes, ignem coacti domibus immittunt; et ferro et flamma stragem civium miserabilem faciunt. Tandem Theutonicorum ira facile expleri nescia, satiatur cæde plurima; et postmodum, nullo jam resistente, se confert ad spolia. Sed jam incendio nimium invalescente, rex a rigiditate mentis suæ flectitur, suisque ut a cœpto desistant, pietate motus imperat. Quos vix compescens, diutiusque concremationis fœtorem ferre non valens, ad munitiunculam quamdam, quæ sancti Petri Cella aurea vocatur, se contulit. Cives autem vix respirantes regem sequuntur, et ut indulgeat ebrietati, obnixè precantur. Fit eis remissio, fit eis indulgentiam. Sed facilis est indulgentia, postquam culpam excedit pœna. Sic igitur quos bellum adversus Ottonem effecit turginos, noviter induta humilitas supplices reddidit atque subjectos.

53. Domita ergo Pavia, tota concutitur Italia, ac indigenæ omnes ad Regem non invitati confluunt, et per omnia præceptis ejus obediunt. Civitates etiam, ad quas Rex nondum venerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. His expletis Rex in quemdam locum, qui Pons longus vocatur, venit; ibique Longobardorum in numerabilis multitudo accessit, seseque ad obsequendum per omnia regiæ majestati subjectit. Ibi habito colloquio, regni que depositis (33) negotiis, amore S. Ambrosii ductus, Mediolanum divertit, cujus linguæ libertatem, et morum eximietatem amabat. Hujus, cæterorumque quiescentium intercessionem implorata, in prata Pontis longi revertitur, ibique Longobardos de repentino discessu ejus conquerentes, festini reditus solatur promissione. Inde Chromo (34) perveniens Pentecosten sanctam pia animi devotione celebravit. Inde discedenti Tusci ei occurrunt, et manus per ordinem singuli reddunt.

54. Post hæc Rex injuriam a Bulizlao sibi illatam tenens monte repositam, repatriare festinat; et per Montem celerem (35) in Alamanniam properat; sciens quia terra puerili subjecta regimini laxis persæpe habenis utitur, et ex proprii arbitrii tumultuaria diversitate, per diversa præcipitia rapitur. Jam enim Dux Herimannus obierat, et filius suus ducatu a Rege substitutus erat: qui, nimie juventutis adhuc, nec semetipsum regere sciebat. In loco ergo, qui Turegum (36) dicitur, Rex colloquium tenuit, in *Alemanniam properasse* dicatur: quid si ergo legamus, per *montes celeriter*?

(36) Non est inverisimile hic indicari *Zurch* seu *Zurich* in Helvetia: quo posito dici fortasse pos-

omnesque pro pace tuenda, pro latrocinii non consentiendis a minimo usque ad maximum jurare compulsi. Sic tota Alamannia sub pacis quiete statuta, in Alsatiā venit, et in Argentina civitate dum in vigilia S. Joannis colloquium cum Alsatiensibus haberet, domus, in qua ad legem et justitiam faciendam sedebat, repente corrui, unice presbytero, qui cum Domina una anathematizata manere solitus erat, cruris ossa confregit. Ille solus obiit; alii nihil, præter timorem, passi sunt: sed in illius interitu didicerunt, quod sæpe per Psalmistam audierunt: Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.

55. Post hæc Rex Moguntiam venit, ibique solito pietatis affectu, apostolorum solemnia celebriter peregit. Tum per Orientalem Franciam transiens, in Saxoniam festinat, cor suum indignationis pondere gravatum super Bulizlaum, vindicta potenti relevare disponens. Indicitur Saxonibus, Bavaris, Francis Orientalibus expeditio, in medio Augusto terminus datur promotionis, ut frugibus inde præcollectis, abundantia comes exercitui esset. Mediante igitur Augusto Meresborg Saxonum fit congregatio. Rex autem nemini suorum familiarium fateri volebat, sive in Poloniam sive in Boemiam vellet, cognoscens Bulizlai flexuosas versutias, quibus per quosdam sibi occultos amicos etiam secreta regia rescire solebat. Sed naves a Magdeburg usque Citizam congregari jubens, quasi in Poloniam velit, transitum futurum simulat. Id omnibus sperantibus, repente in Boemiam exercitum ducit, quærens imprimis propria recipere; deinde, pro vindicta, aliena invadere, non tamen penitus aliena, quæ regni sui pati juga debebant.

56. Interserere libet quiddam, quo audito, datur intelligi raro esse culpam, quam non sequatur vindicta, nisi præmunierit eam pœnitentia. Mortuo Bulizlao seniore, Boemiensi scilicet duce, et istius Bulizlai, de quo nunc agitur, avunculo, tres filii superstites ei remanserunt. Quorum primogenitus Bulizlaus nomine, adepto post patrem ducatu, crudelius cœpit vivere, quam terra illa pati vel vellet, vel posset. Indigenis igitur illum pro nimia crudelitate execrantibus, timere cœpit ne a fratrum suorum aliquo, Pragensibus id instigantibus, extruderetur. Ex mala ergo conscientia concepta suspicio, instigavit eum ad scelus nefandissimum, perduxit etiam ad facinus execrandum. Nam fratrum suorum unum eunuchizavit, alterum in thermis suffocare tentavit. At illi, unus eunuchus, alter semivivus in Bavariam, a paterna hereditate exclusi, fugerunt.

57. Rex Henricus hac impietate commotus, Blademario, de quo jam diximus, ducatum Boemiensem dedit. Illo mortuo, Bulizlavus, Bulizlavi filius, Bulizlavo Meseconis filio in societatem conspirationis adscito, ducatum contra Regis voluntatem tenere tentabat. Inter illos ergo duos Bulizlavos fit amicitia ficta, fit societas subdola. Sæpe alter ab altero inset, montem celerem accipi, pro monte quem hodie S. Gotardi appellant.

A vitatur, sæpe alterius sumptibus jocunde convivantur, latente tamen igne sub cinere. Tandem Bulizlavus, Meseconis filius, jocunditatem Pragæ, et amœnitatem Boemiæ, promissæ præponit amicitie; et, ut nepote suo, qualibet ratione, ejectio, tantæ terræ principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur. Invitat eum ad convivia, et diversa præbet ciborum genera, amara demum propinaturus pocula. Satiatum enim illum militibus suis commisit, et, ut eductus excæcetur, oculorum nutibus ad similia edoctis, innuit.

B 58. Implentur impietatis jussa, et committuntur iniquitatis opera. Sic, qui fratrem eunuchizavit, a consanguineo et socio suo deductus periit: quique fratrem in consortio principatus parem habere noluit, per supplicium passionis factus est suppar et inutilior. Hoc ergo excæcato, Bulizlavus Meseconis filius, ut superius dixi, per fraudes flexuosas, per versutias sibi semper pedissæquas, per promissiones infinitas, Pragam et totam Boemiam invadit; ac dominio taliter adepto, turgidus per loca, regio exercitui pervia, castella firmissima munit.

C 59. Interea Rex cum Saxonibus veniens per montem quemdam, in quo jam Bulizlavus munitionem quamdam ad contradicendum introitum firmaverat, præmissis in nocte marchionibus, cum maxima difficultate in Boemiam intrat. Cujus introitum, ut Boemienses senserunt, quidam pavore regie præsentie exanimati, castellum unum cum semetipsis Regi reddiderunt. Illud illico Rex Larameri (37) eunuchus, fratri cæci Bulizlavi, quem secum nativam in terram pro pietate reducebat, cum summa benevolentia concessit. Deinde, iter suum protelando, per terram illam progreditur, expectans Bavaros, quibus non idem, qui et Saxonibus in Boemiam erat introitus.

D 60. Sed cum illi adventum suum protraherent, Red ad quamdam civitatem, quæ Satiza (38) vocatur; cum Saxonibus tantum pervenit. Cujus potentia visa, cives non mediocriter turbantur, et statim de pace quærenda ac Regis gratia impetranda meditantur: portas illico civitatis aperiunt, et conditione adipiscendæ gratiæ intersita. Polonos, quos Bulizlavus eis ad tuitionem ejusdem loci adjecerat ejiciunt et ejiciendo quosdam membrorum abscissione deturpant; quosdam ab locis altissimis præcipitant; quosdam etiam interimunt, ut et injurias ab eis sibi illatas ulciscantur, et honori regio per omnia satisfaciant. Tandem hujus crudelitatis fervor Regis animum perculit, et ad contradicendas ejusmodi insanias insita pietas inclinavit. Jam vivi ducuntur, et regi repræsentati in Ecclesia. Post hæc civitas tota se Regi reddidit. Et qua debuit, fidei promissione per sacramenta, per obsides obligavit. Interea fama volitat, Bulizlavum a Pragensibus conspirationis vinculo colligatis interemptum, et quamvis mendax, fideles tamen Bulizlavi exterritat.

(37) Jaremiro.

(38) Hodie Saaz Leibnitio.